

Nyugat alkonya.

Bartók György.

„Nyugat alkonya“, — „*Untergang des Abendlandes*“ címet viseli az a mű, amelyet Oswald Spengler irt az európai műveltségnek és kulturának közeli pusztulásáról. Ez a munka szokatlan merészségével, fejtegetéseinek megragadó ujságával, prófétai hangjával óriási érdeklődést keltett nemcsak a német intelligencia körében, hanem Magyarországon is foglalkoztatta a tudós közvéleményt. Pauler Ákos az „Athenaeum“ hasábjain részesítette a művet kedvező kritikában, míg Hornyánszky Gyula a „Társadalomtudomány“ füzetében mondott róla elutasító bírálatot. Bármilyen álláspontot is foglaljunk el azonban Spengler könyvével szemben, annyi kétségtelen, hogy laikus körökben mély benyomást keltettek fejtegetései, elannyira, hogy pld. a „Logos“ c. philosophiai szemle IX. évfolyamának egy egész füzetét szenteli e könyv felületességeinek kimutatására, felvonultatván az egyes problémák legkiválóbb német képviselőit ellene. A Spengler könyve csakugyan egy *korszeri* könyv, annak a kornak a könyve, amely kor a biológiai értelemben vett *életet* teszi imádata tárgyává s magát ezt az életet tartja az *értékesnek*, minden tekintet nélkül arra, hogy vajjon milyen az a *tartalom* és cél, amely ezen élet által és életen keresztül megvalósul. Egy oly kornak szülötte ez a könyv, amely kifáradva, elcsigázva, önmagát agyon kínozva már semmi magasabb után nem vágyakozik, hanem megelégedik a pusztá életnek kívánásával.

A Spengler könyvének alap gondolata egyébként a következő: a kulturák szervezetek, organismusok és pedig nem a legmagasabb rendű szervezetek, hanem alacsonyabb rendűek. A kulturák, Spengler szerint, növények: maguk is a földhöz, a földterülethez vannak kötve, e felületen sarjadnak, nőnek, virágznak, hervadnak és elpusztulnak; elpusztulnak pedig azért, hogy más organismusoknak, más kulturáknak csináljanak helyet, amely kulturák azután hasonlóképpen nőnek, virágznak, elpusztulnak. Igaz ugyan, hogy a növény tavasszal ismét új életre támad, de Spengler a kulturáknak ezt az újraébredését tagadja, mert az egymást követő kulturák között belső összeköttetés nincsen, egyik követi a másikat mechanikus kényszerűséggel. Nincs itt semmi helye sem az ember teremtő önállóságának, sem szellemi, autonom szabadságának. Nem is törődik azután Spengler az egyes kulturák sajátos egyéniségével, hanem az egész történelemben tipikus természeti processzusok lefolyását látja; előtte csak a történelem „*morphológiája*“ vagy „*physiognomikája*“ a fontos, a kulturák külső formája és fejlé-

süknek tipikus vonásai. Nála csak typusokról van szó a végletekig, míg azután megállapít vagy 8 kulturakört, amelyekben a tömeg szereplései, a hatalom, a massa viszik a főszerepet úgy, hogy nála a fejlődés legteteje a hatalom és a massa korszaka, a barokk, mely mellett eltörlül a görög szellem minden alkotása. Így azután rendre-rendre a kulturák minden jelensége csak arra jó neki, hogy felvonultassa azokat a görög kultúra értékei ellen és reámutasson mindarra a sok előnyre, melyekkel a keleti népek, a babyloniaiak és aegyptomiak műveltsége rendelkezik a görögöké felett. Az ilyen történelmi szemlélet előtt a rómaiak államalkotó ereje is semmivé foszlik szerte s az imperium romanum egyszerű „kövületté” fokozódik le. A görög szellem ezen lebecsülésével, értékelni nem tudásával természetesen együtt jár az, hogy Spengler semmiféle érzékkel sem viseltetik az irodalom, a művészet, a tudomány azon alkotásaival szemben, amelyekben a görög szellem fejlődik ki és nyílik pompás virágba. (pld. Goethe.)

Hogy a nagyvárosok levegője a nagy kulturák kifejlődésére nem kedvező, — Spengler ezen állításában van némi igazság; ámde mit szóljunk ahhoz, hogy Spengler minden városi, illetve nagyvárosi kulturajelenségről kiállítja a maga biológiai alapokon nyugvó szegénységi bizonyítványát, vagy pedig ezen kulturajelenségeknek gyökereit a falusi talajban találja meg?

Ilyen történelmi konstruálások mellett nem szabad csodálkoznunk azon, hogy Spengler könyvében teljesen eltűnik az ó-kor, középkor, új-kor között levő különbségtétel s nincs is sehohelyen egy folytonosan tartó, lépésről-lépésre haladó fejlődésfolyamat, hanem az egyes kulturák úgy szerepelnek, mint egymástól független, magukban teljesen zárt egységek. Nincs itt semmi, ami fejlődne, hanem csak *formák* vannak, melyeket összehasonlítani lehet és kell. A zárt kulturák keretén belül Spengler sehohelyen és soha sem keresi azokat a vonásokat, amelyek bennük állandóak és közösek, hanem csak azokra terjeszti ki figyelmét, amelyek változók és eltérők, hogy azután ezekből az eltérő vonásokból vonja le az ő végső következtetését. Egész műve nem is akar egyéb lenni, mint a formák összehasonlító alaktana. Így persze elvész, megsemmisül teljesen az a kép, amelyet eddig magunknak az emberiség kulturájának fejlődéséről megalkottunk; meginog még az is, amelyet a legbiztosabb igazságnak tartottunk, t. i. a *matematikai* igazság, hogy helyét a különböző *matematikák* és azoknak története foglalja el. Még a szám is változik a különböző kulturák szerint. Van ind, arab, antik, nyugati számtípus, amely egymástól teljesen elütő. Mi ugyan az Euklides jegyeit és szavait használjuk, de magát Euklides nem értjük. Eként lesznek Spenglernél a fizikai elméletek is mythosokká.

Nem kevésbé kuszált és torz az a kép sem, amelyet Spengler a *történelemről* olvasóiba valósággal belesugall. A történelem a valóság, amennyiben a meglettet a levésnek veti alája; a természet a valóság, amennyiben minden levést a meglettetnek rendeli

alá. A történelem az egész létnek átfogó physiognomikája a „portrétnek szellemibe átfordított művészete.” Reá nézve minden mulandó csak hasonlat. Thémája a nagy kulturák. Ilyen nagy kultúra pedig abban a pillanatban születik, mihelyt egy nagy lélek az örök-gyermek emberieségből felébred, magát abból kiszakítja s lesz az alaktalanból alak, a határtalanból és állandóból határozott és mulandó. Az ilyen kultúra létrejön, kinő, mint növény, egy pontosan körülhatárolt tájból, amelyhez azután hozzákötve marad, mint a növény. És elpusztul, mihelyt a benne lévő lehetőségeknek teljes összegét megvalósította s visszasülyed ismét az ősellekiségbe, ahonnan világra ébredt. Ebből következik, hogy minden kultúra formailag, morfológiailag egynemű s ez teszi lehetővé azt, hogy a történeti korszakokat rekonstruáljuk és előre meghatározzuk. Jelenleg — mondja Spengler — kulturánk *agg-korát* éljük s a nyugati kultúra elpusztulása, kihunyása előtt állunk.

Amíg az *antik* lélek úgy érzi, hogy a vak sors őt egy értelmetlen világ jelenségei közé csak odadobta, hogy azok őt taszigálják, törjék-zúzzák a pillanat logikátlan szeszélye szerint, addig a *nyugati* lélek jellemzője a fausti ösztön, melyhez járul a történelem iránt való kifejtett érzék. Ezért vágyódunk mi a romok és a mult emlékei után. Erotikánkban nem a Phallus-kultus az uralkodó, hanem az anya, aki gyermekét — a jövődőt — kebelén hordja. Ez a szoptató anya — a Raffael Madonnája — tiszta, emberi symboluma a gondnak. S mellette közvetlenül foglal helyet Gretchen a maga öntudatlan anyaságának mély varázsával. Történeti és fausti a portrét művészete. Tizian és Rembrandt valamely portrétjé egy egész életrajz és az önarckép tiszta gyónás. Éppen ilyen jellemző a nyugati kulturában a perspektíva; a színek közül a kék és zöld az uralkodók, ezek a transcendens, érzékietlen színek. De a kultúra tulajdonképpeni művészete mégis a zene s főleg a kamarazene, a vonós-négyes. — *Sociális* és *erkölcsi* tekintetben az *akarát*, a *hatalomhoz* való akarát karakterizálja kulturánkat. A görögöknek erre még szavuk sem volt, — mondja Spengler, aki természetesen, mint előkelő dilettáns, nem is tudhat arról, hogy a hatalomhoz való akarát már teljességében jelentkezik a sophista Kalliklesnél, a mi Nietzschénk ősenél. Erkölcsiség különben éppen annyi van, mint a hány kultúra. Mindeniknek megvan a maga őseredetű formája. A nyugateurópai erkölcsiség formája, Spengler szerint ez; „neked *„kell!”* Az államnak *„kell”,* a társadalomnak *„kell”,* az embernek *„kell”*. Ebben a tekintetben nincs különbség a nyugateurópai emberek között. Amíg Buddha szabad példányképpül akart szolgálni, Epikuros jó tanácsot adott, addig a keresztyén morál parancsol, mert célja imperialista. Ez a fausti kultúra a maga imperializmusával tört a messzi, a távoli után. Ezért feltalálja a puskaport, az iránytűt, az egész világot gyarmatokkal hálózta be. Ez az irányzat Spengler szerint az igazi értelemben vett socialismus, amelyé a jövő és amely semmiben sem különbözik a porosz konzervativizmustól. Faust, Nietzsche, a nagy

tett emberei, a realpolitikusok, a pénzmágnások, a nagy mérnökök és organizálók mind ennek a socialismusnak hívei. Mi is öntudatlanul az ő hívei vagyunk. Ámde ez a socialismus egyuttal a pusztulást is jelenti. Az *általános* akarat lesz urrá az egyesek felett s eléáll egy mandarin-uralom, amelyben minden szolga, hivatalnok, functionális elemmé válik, egy olyan politikai állapot, mely telve tervvel és céllal, de merev és meddő.

Igy közeledik szép csendesen a pusztulás, amely megemészti egész kulturánkat, a nyugateurópai kulturát s átengedi a helyet, illetve a „talajt” az előretörő keleti műveltségnek, mely Ázsia felől dobogó léptekkel közelg.

* * *

Spenglernek művében a történelem a költészetnek egy fajává alakul át s tulajdonképpeni célja az, hogy *megjósoljuk* segítségével a jövőendő eseményeket. Ő maga nem kevés önérzettel vallja, hogy könyvében tétetik először kísérlet arra, hogy a történelem menetét előre meghatározzuk. Erre már Spengler előtt is akadtak merész vállalkozók a történelmi materialisták személyeiben, akiknek azonban ezen próbatételük éppen oly kevésbé sikerült, mint Spenglernek. Ezt az előre meghatározást lehetetlenné teszi az, hogy a történelmet nem lehet typosokra formálni, mert a történelem soha vissza nem térő, mindig egyéni s éppen ezért törvények kapcsai közé nem szorítható. A Spengler morphologikus szemlélete sem vezet ilyen törvényszerűségekre; legfennebb csak arra jó, hogy az eddigi, nehezen elért tudományos eredményekbe vetett bizalmat meggingatta azok előtt, akik szívesebben gyönyörködnek egy élénk dilettáns tarka szórakétaiban, mint egy higgadt tudós „szürke” fejtegetéseiben. Bizony-bizony mondom néktek, fürgé műkedvelők és hiszékeny ábrándozók, nagyon messze van még gyarló tudományunk attól, hogy jóslatokat áruljon és jövődölésekkel lássa el a fogyasztó publikumot. Egyelőre megelégedettek vagyunk, ha ismerjük azt, ami *van* és ami *volt*.

Nem kell hát kétségbeesnünk a nyugateurópai kultúra küszöbön álló pusztulása miatt, mert egyfelől teljesen hamis a tényeknek az a magyarázata, amelynek alapján Spengler erre a jóslásra merészkedett, de másfelől ő maga is megengedi, hogy művelődésünk, mint őserdőben kiszáradt faóriás, még évszázadokon át nyújtogathatja ég felé korhadt ágait. Élni ugyan nem fog ez a korhadt kultúra-növény, de mint a római civilizatió, jó lesz arra, hogy elrabolja a feltörekvő ifjú kulturák elől a levegőt s a fényt. Végül teljesen ki fog pusztulni a föld színéről ez a halódó műveltség, amelyet az utána sarjadó kulturák éppen úgy nem fognak megérteni, mint ahogyan mi nem értettük meg az aegyptomi, a görög, az arab kulturát. El fog tűnni ez a mi kulturánk, amelyre oly büszkék vagyunk, szaporítani fogja az elsülyedt világok számát.

Bármint ítéljük is azonban meg Spengler könyvének fejtegetéseit, amelyek helyenként valósággal magukkal ragadják az

olvasót, — egy dolog bizonyos. Az t. i., hogy nyugateurópai erkölcsiségünk alapjai félelmesen ingadoznak mindenütt, szellemiségünk erősen materialisálódik, ideáljaink árúcikkek és madár-csalogatók szerepére jutottak, a hazugság az igazság mezébe öltözött, kulturánk organismusán paraziták seregei szíjják az erőt, hogy mérget készítsenek abból, öntudatunk a sorvadás végső stádiumába jutott és az egykor rendezett kosmos egy rettenes chaos silány képét mutatja. És ezzel szemben? Ezzel szemben ott vannak a várakozó, ideálokért hevülő, csendes türelemmel szemlélődő ázsiai népek, amelyeknek lelkében ősi csirák, tősgyökeres erők várják a feltámadást és megvalósulást. Spengler a majdan megújuló *Oroszországban* látja keletnek ezt az üde, életerős kulturáját kihajtani. Mit hoz a jövő? Elpusztulunk-e vagy új életre születünk? — olyan kérdések, amelyekre még Spengler sem tud feletet adni.